

Výsledky průzkumů některých objektů Podzámecké zahrady v Kroměříži

Dalibor JANIŠ; Jan ŠTĚTINA

ANOTACE: Příspěvek seznamuje s výsledky stavebněhistorických průzkumů realizovaných v uplynulém desetiletí u vybraných objektů Podzámecké zahrady v Kroměříži. Zahradní stavby, vznikající v areálu zahrady již od konce 17. století, pozoruhodným způsobem dokresluje změny podoby zahrady v jednotlivých fázích její existence. Donedávna blíže nestudovaný stavební vývoj objektů představuje dosud nevyužitý pramen k hlubšímu poznání jedinečného areálu Podzámecké zahrady.

Podzámecká zahrada v Kroměříži, zapsaná roku 1998 společně s Arcibiskupským zámek a Květnou zahradou na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, obsahuje řadu drobných objektů, které pozoruhodným způsobem ilustrují jednotlivé vývojové vrstvy zahrady. Zatímco geneze samotné zahrady byla již vícekrát popsána, detailní stavební a architektonický vývoj jednotlivých objektů dosud stál v pozadí odborného zájmu.¹ V uplynulém desetiletí byla proto řada objektů kroměřížské Podzámecké zahrady podrobena stavebněhistorickému průzkumu, v některých případech doplněnému o dendrochronologickou analýzu dřevěných prvků a průzkum stratigrafie povrchových úprav.² Rovněž stavební úpravy objektů jsou sledovány formou operativního průzkumu a dokumentace (obr. 1).

Přehled vývoje Podzámecké zahrady v Kroměříži

Založení zahrady v místě pozdější Podzámecké zahrady lze předpokládat již na počátku 16. století, za biskupa Stanislava Thurza

1

■ Poznámky

1 Milada Vilímková, *Historický průzkum a nástin vývoje zahrady Květné a Podzámecké* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Praha 1960, s. 18–19. – Ondřej Zatloukal, *Et in Arcadia ego. Historické zahrady Kroměříže*, Olomouc 2010. – Lenka Křesadlová – Ondřej Zatloukal, *Podzámecká zahrada*, in: Ladislav Daniel – Marek Perůtka – Milan Togner (edd.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2009, s. 99–120. – Pavel Zatloukal (ed.) – Miroslav Kindl – Ondřej Zatloukal, *Zámek a zahrady v Kroměříži*, Praha 2018. Tato publikace obsahuje nejen přehled vývoje Podzámecké zahrady, ale i stručné medailony s charakteristikami jednotlivých studovaných objektů.

2 K jednotlivým zmiňovaným objektům: Jan Štětina – Dalibor Janiš, *Stavebně-historický průzkum zahradnickova domu čp. 1477 v Podzámecké zahradě v Kroměříži* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2010. – Dalibor Janiš – Radim Vrla,

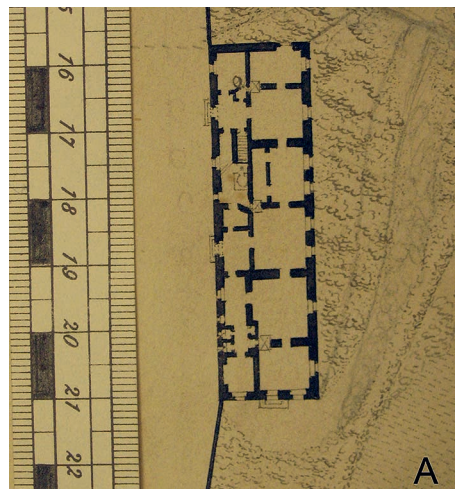
Stavebněhistorický průzkum Maxmiliánovy kolonády v Podzámecké zahradě v Kroměříži, okr. Kroměříž, Zlínský kraj (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2010. – Dalibor Janiš – Radim Vrla, *Stavebněhistorický průzkum Mostu u Amerického domku v Podzámecké zahradě v Kroměříži* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2010. – Radim Vrla, *Stavebněhistorický průzkum objektu Ruin v Podzámecké zahradě v Kroměříži, okr. Kroměříž, Zlínský kraj* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2010. – Jan Štětina – Dalibor Janiš, *Stavebně-historický průzkum čínského pavilonu v Podzámecké zahradě v Kroměříži* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2011. – Dalibor Janiš – Jan Štětina, *Stavebně-historický průzkum vybraných objektů Podzámecké zahrady v Kroměříži: Dům prvního zahradnického pomocníka (čp. 1478), Zeď s branou z Blahoslavovy ulice, Paví dvůr,*

Obr. 1. Vyznačení zkoumaných objektů do plánu Podzámecké zahrady z roku 1850, plán vyhotovil B. Lipavský a J. Homme: 1 – brána z ulice Blahoslavovy, 2 – dům prvního zahradnického pomocníka, 3 – zahradnickův dům, 4 – umělé ruiny, 5 – Paví dvůr, 6 – Chrámeček přátelství, 7 – Rybářský pavilon, 8 – Maxmiliánova kolonáda, 9 – most u Amerického domku, 10 – místo Mandarínova domu (ostrov v Divokém rybníku s čínským pavilonem není zakreslen).

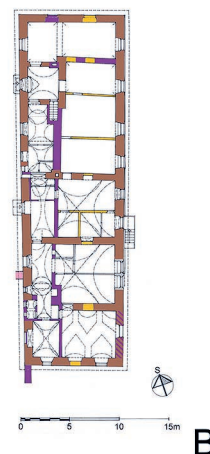
Chrámeček Přátelství, Rybářský pavilon, Strážní domek. Čířtanka starých časů VIII. Stavebně-historický průzkum částí areálu památky UNESCO Zahrady a zámek v Kroměříži (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Kroměříž 2018.

2

3

B

Obr. 2. Dům prvního zahradnického pomocníka s kroměřížským zámkem v pozadí, pohled od severozápadu. Foto: Jan Štětina, 2018.

Obr. 3. Dům prvního zahradnického pomocníka: A – Půdorys domu na plánu úprav Podzámecké zahrady z let 1834–1835 od Antona Archeho. ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 55 272, sign. Kž 287, poř. č. 11 899; B – přízemí domu se stavebněhistorickou analýzou (hnědá – raně barokní zdíva z druhé poloviny 17. století; fialová – pozdně barokní zdíva patrně z druhé poloviny 18. století; žlutá – zdíva klasicistních přestaveb z první poloviny 19. století a zdíva z adaptace kolem roku 1865, ostatní mladší). Kresba: Jan Štětina, 2018.

(1496–1540).³ Z roku 1566 pochází první písemná zmínka potvrzující existenci renesanční okrasné zahrady u zámku. Přibližnou podobu, kterou zahrada dostala za biskupa Stanislava Pavlovského (1579–1598), známe z dvojice vedut města Kroměříže, datovaných roky 1593 a 1598.⁴ V té době je v zahradě doložena existence štěpnice, květnice, zelinářské zahrady a zahradního pavilonu. Zahradu od zámku dělil příkop, v němž byli chováni daňci. Další úpravy zřejmě zahrada prodělala i za Františka kardinála z Dietrichsteina (1599–1636). V závěru třicetileté války, v roce 1643, bylo město Kroměříž se zámek zničeno švédskými vojsky a vzbouřenými Valachy a zámecká zahrada zpustla.

Nová etapa v životě nejen zámku a města, ale i celé olomoucké diecéze začala roku 1664, kdy na stolec olomouckého biskupa dosedl Karel II. z Lichtensteinu-Castelcornu, který se energicky pustil do obnovy zámecké rezidence a přilehlé zahrady. Definitivní přestavba zámku započala roku 1686 a souběžně s touto velkolepou stavební akcí byla zahrada upravena podle projektu architekta Giovanniho Pietra

Tencally (1629–1702). Raně barokní stav Podzámecké zahrady zaznamenal grafické album Justa van den Nypoorta (1691). Zahrada získala obdélný půdorys a navazovala na zahradní průčelí biskupského zámku, který byl při barokní přestavbě rozšířen o vnější trakt se salou terrenou, otevřenou přímo do nové zahrady.⁵

Již ve druhé polovině 17. století stál v těsném sousedství zahrady barokní dům vrchního zahradnického pomocníka a počátkem 18. století na jihovýchodním obvodu zahrady vznikla i ohradní zeď s jednoduchou branou, do níž ústila cesta od Vodní (Dolní) městské brány. Kolem roku 1730, tedy za episkopátu olomouckého biskupa Wolfganga Hannibala Schrattenbacha (1711–1738), se zahrada dočkala vrcholně barokní podoby s broderiemi, boskety, bazény, četnými zahradními stavbami a bohatou sochařskou výzdobou. Důležitou roli v zahradě 18. století sehrávala voda, především díky monumentální fontáně i geometricky rozvrženým plochám vodních kanálů, vymezujících obvod tehdejší zahrady. V těsném sousedství zahrady zřejmě v této době vznikaly první objekty (např. zahradníkův dům).

V roce 1752 vyhořel zámek a jeho interiéry při následné opravě získaly pozdně barokní podobu. Roku 1777 bylo olomoucké biskupství povýšeno na arcibiskupství. Za arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1777–1811) byla Podzámecká zahrada rozšířena a upravena do sentimentálně laděné podoby.⁶ Tato první velká transformace proběhla mezi lety 1790–1802 a shodně je datována i první vlna systematické výstavby zahradních objektů (Chrámek Přátelství, Ruiny, Paví dvůr, Rybářský pavilon). Pravidelný parter před budovou zámku byl značně zjednodušen a další části zahrady byly rastrem stromořadí rozčleněny na sérii drobnějších zahradních prostor, které dostaly specifickou náplň v duchu nových osvícenských

myšlenek (nepravidelné vnitřní členění, doplněné řadou objektů drobné zahradní architektury). Podobu zahrady a jednotlivých objektů zachytil na grafických listech J. Fischer.⁷

Za arcibiskupů Ferdinanda Marii Chotka (1832–1836) a kardinála Maxmiliána Sommerau-Beckha (1837–1853) došlo ke značnému rozšíření Podzámecké zahrady a její úpravě v krajinářském stylu. Na této úpravě, realizované v rozmezí let 1832–1853, se podílel především arcibiskupský architekt Anton Arche (1793–1851). Proměnu zahrady i variantní řešení krajinářských úprav i jednotlivých objektů ilustruje početný plánový materiál vzešlý z arcibiskupské stavební kanceláře. Díky několikanásobnému rozšíření o pastviny zvané Hořenuše získala zahrada současnou rozlohu a bohatou architektonickou výstavu, akcentovanou zejména mimořádně kvalitními klasicistními objekty Maxova Dvora, Maxmiliánovy kolonády a Rybářského pavilonu. Podzámecká zahrada se stala jedním z nejkvalitnějších a nejpromyšlenějších

■ Poznámky

3 Kompozičnímu a architektonickému vývoji Podzámecké zahrady se v různé míře podrobnosti věnují díla citovaná v pozn. 1.

4 Zdeněk Motalík, *Kroměřížské veduty. Obrazové album*, Kroměříž 2006.

5 Justus van den Nypoort podle G. M. Vischera, *Veduta Kroměříže s parterem před zámek*, 1691, in: Zatloukal (pozn. 1), s. 44. – Ondřej Zatloukal, *Podzámecká zahrada a sala terrena biskupa z Lichtensteinu-Castelcornu*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 30–32.

6 Pavel Zatloukal, *Podzámecká zahrada arcibiskupa Colloreda*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 45–85.

7 Josef Fischer, *Die fürstlichen Gärten zu Kremsier, beschrieben von einem Freunde der verschönerten Natur*, Olmütz 1802.

Obr. 4. Brána z ulice Blahoslavovy: A – pohled na vnitřní líc, B – půdorys s vyznačením barokního zdiva (hnědá), šipky značí dřevěné prvky, dendrodatované do let 1707–1708. Kresba: Jan Štětina, 2018.

koncepovaných děl krajinářské architektury ve středoevropském regionu.⁸

Také za arcibiskupa Bedřicha z Fürstenbergu (1853–1892) probíhaly úpravy dílčích částí zahrady. Změny byly spíše menší a neměly zásadní vliv na celkovou krajinářskou koncepci. Výsledkem práce skupiny architektů působících v kroměřížské stavební kanceláři (Ernst Králíček, Karel Biefel, František Drbal, Gustav Meretta a Anton Kybast) byly především stavební úpravy již existujících objektů, které dostávaly dobově oblíbené historizující formy (zahradníkův dům, Paví dvůr, Rybářský pavilon).

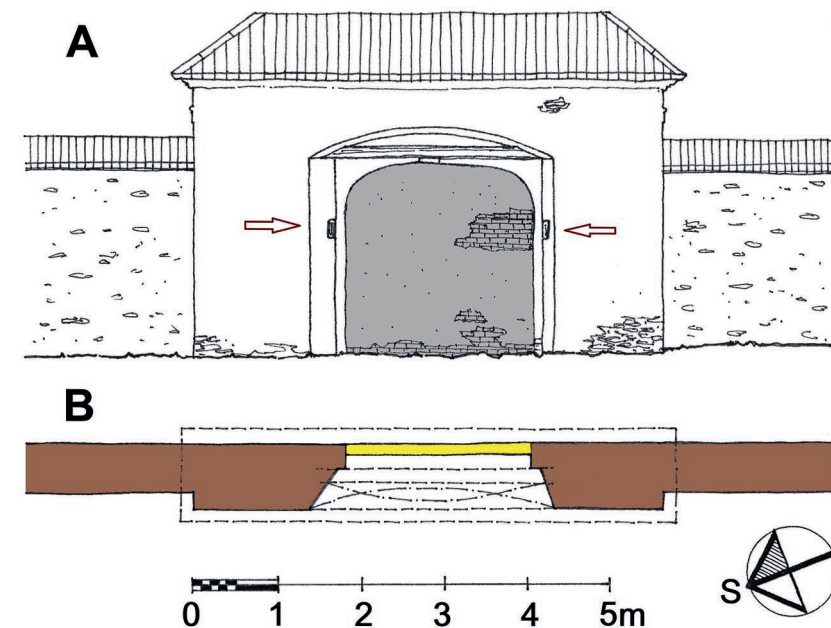
Po přechodném zhoršení stavu Podzámecké zahrady v důsledku 1. a 2. světové války nastala nová etapa v péči o zahradu po polovině 20. století, kdy areál kroměřížského zámku a zahrad přešel do majetku československého státu. V roce 1958 se Podzámecká zahrada stala kulturní památkou a v roce 1995 získala status Národní kulturní památky. Na přelomu tisíciletí zasáhly zahradu dvě přírodní katastrofy – v roce 1997 rozsáhlé záplavy a roku 2001 větrná smršť –, kterým padlo za obět mimo jiné na čtyři sta vzrostlých dřevin. Na technickém stavu většiny stavebních objektů se však tyto živelní pohromy nijak fatálně neprojevíly.

Roku 1998 byly zahrady a zámek v Kroměříži zapsány na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

1. Dům zahradnického pomocníka⁹

Objekt při vstupní bráně vedoucí do Podzámecké zahrady z ulice Na Kopečku je nejstarší stavbou v celém areálu zahrady (obr. 2). Rozsáhlý dům se sedlovou střechou v těsném sousedství raně barokní zahrady zaznamenává už vyobrazení Kroměříže patrně ze třetí čtvrtiny 17. století.¹⁰ Zřejmě tentýž dům spatřujeme i na plánu zahrady od Johanna Antona Křoupala z roku 1775.¹¹ Přizemní, podsklepený dům vznikl nejspíše ve druhé polovině 17. století, možná v souvislosti s výstavbou blízkého biskupského zámku v pokročilých 80. letech 17. věku. Z raně barokní fáze přetrvalo obvodové zdivo, valená klenba ve sklepech i některé dělicí zdi a klenby se styčnými výsečemi, dochované v jižní polovině přízemí (obr. 3/B).

V průběhu 18. století vnitřní dispozice domu doznala výrazných změn. Do západní, uliční části interiéru byl vložen komunikační a účelový půltrakt, který poškodil symetrii starších, raně barokních kleneb. Přestavbu lze datovat podle uplatnění několika plackových kleneb –

probíhala nejspíše v souvislosti se zvýšenou stavební aktivitou, následující po požáru zámku z roku 1752. Kolem roku 1800 dostal dům mansardovou střechu a prosté členění okenními šambránami a lizénami.¹² Těmito úpravami se exteriér domu přiblížil blízkému zahradníkovu domku, tvořícímu součást Holandské zahrady, přiléhající k formálně řešenému parteru před zahradním průčelím zámku.

Půdorys domu je zaznamenán na plánu úprav Podzámecké zahrady, vyhotoveném v roce 1834 Antonem Archem.¹³ Tehdy již dům tvořil součást rozšířené Podzámecké zahrady a byl začleněn do její ohradní zdi (obr. 3/A). Arche realizoval i střízlivé klasicistní úpravy domu. Kromě fasád se dotkly i změny střechy, kdy vysokou mansardu nahradila nižší střecha valbová. Přestože dům ještě prodělal úpravu v roce 1865, podobu získanou Archeho zásahy, tedy s hladkými fasádami s obdélnými, olišťovanými okny a nízkou valbovou střechou, si dochoval dodnes.

2. Ohradní zeď s branou¹⁴

Ohradní zeď s branou z Blahoslavovy ulice uzavírá jihovýchodní sektor Podzámecké zahrady. Kamennou, původně omítanou zdí v ose Blahoslavovy ulice prostupuje mohutnější blok zdiva s branou opatřenou zděným ostěním a stlačené půlkruhovým záklenkem. Z uliční strany si brána zachovala i zbytky omítkových úprav – ploché pilastry, vynášející jednoduché kladí a omítkový klenák. Do Podzámecké zahrady se otevírá vnitřní nika, překlenutá segmentovým záklenkem s mohutným trámem, ve kterém byla osazena dvoukřídlá, dovnitř zahradě otevíraná vrata. Zajímavé jsou i dřevěné prvky ve špaletách, vyrobené z dubu smýcené-

ho v letech 1707–1708.¹⁵ Na profilované korunní římsě se dochovaly zbytky bílých a šedých nátěrů a o častých změnách barevnosti svědčí i stopa zeleného nátěru na levé (severní) špaletě. Bránu dnes uzavírá novodobá cihlová zadržívka patrně z počátku 20. století (obr. 4).

Zástavba v oblasti dnešní Blahoslavovy ulice je zachycena již na vyobrazeních Kroměříže

■ Poznámky

⁸ Pavel Zatloukal, Podzámecká a Květná zahrada arcibiskupů Chotka a Sommerau-Beckha, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 86–121.

⁹ Janiš – Štětina 2018 (pozn. 2), s. 13–27.

¹⁰ Dům je zobrazen již na vícekrát publikované nedatované veduté Kroměříže patrně z konce 80. let 17. století; naposledy Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 29.

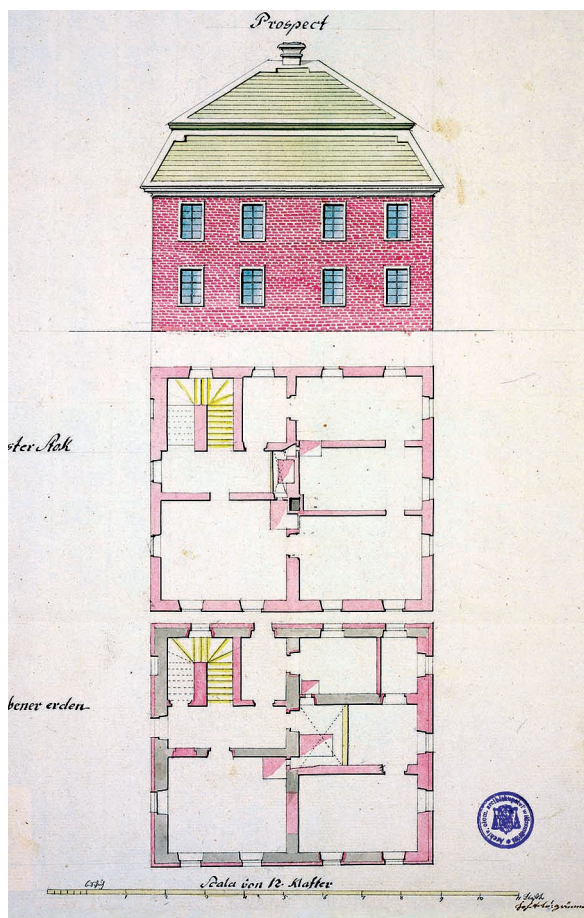
¹¹ Johann Anton Křzaupal von Grüneberg, *Prototypon über die Landstrasse samt all befündlich Hölzernen Brücken von Cremosirer Wasserthor an bis über die Cremosirer Stadt-Huttweyde*, Kroměříž 1775. Dům tehdy nenáležel k zahradě, nacházel se totiž při cestě vedoucí od Mlýnské brány k mostu přes Mlýnský náhon. Originál uložen v Zemském archivu Opava (dále jen ZA Opava), pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, pod inv. č. 54 767, sign. KŽ 133, poř. č. 10 611.

¹² Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 54, s. 55.

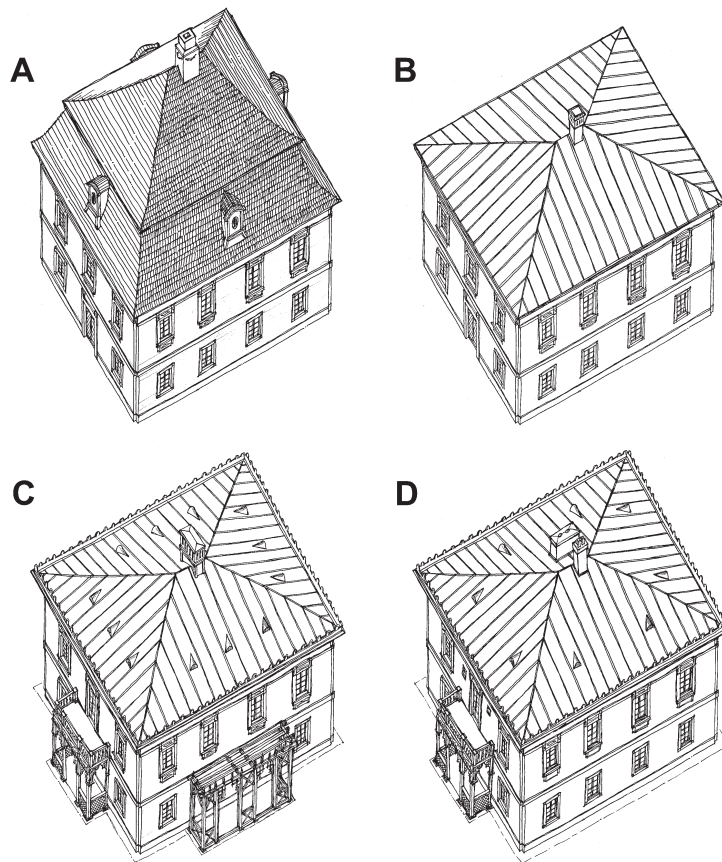
¹³ Celkový plán na úpravu Podzámecké zahrady z let 1834–1835, Anton Arche, publikováno v Zatloukal (pozn. 1), s. 95. Originál uložen v ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, pod inv. č. 55 272, sign. KŽ 287, poř. č. 11 899.

¹⁴ Janiš – Štětina 2018 (pozn. 2), s. 28–35.

¹⁵ Dendrochronologický průzkum pro etapu výzkumu v roce 2018 zhotovil Ing. Tomáš Kyncl. Trám nad záklenkem brány se datovat nepodařilo.

5

6

Obr. 5. Plán na přestavbu zahradníkovu domu, patrně kolem 1790, nadešláno Gartner Quartir. Archiv NPÚ, ÚOP v Kroměříži.

Obr. 6. Zahradníkův domek, rekonstrukce objektu při pohledu od severozápadu: A – po roce 1800; B – po roce 1840; C – po roce 1890; D – současný stav. Kresba: Jan Štětina, 2010.

ze závěru 17. století.¹⁶ Jak naznačují nově získaná dendrodata, brána s přilehlým úsekem ohradní zdi vznikla již počátkem 18. století a řadí se tak k nejstarším objektům Podzámecké zahrady. Vůbec poprvé je ohradní zeď s branou zaznamenána na plánu zámku a zahrady od Johanna Antona Kroupala von Grüneberg z roku 1775.¹⁷ Historické plány potvrzují, že zůstávala funkční po celou první polovinu 19. století. Bránu tak lze vnímat jako dosud téměř nepovšimnutého svědka četných proměn vnitřního členění, ale i komunikačního schématu Podzámecké zahrady.

3. Zahradníkův dům¹⁸

Zahradníkův dům, nacházející se v severovýchodním sousedství kroměřížského zámku, patří k nejstarším objektům v Podzámecké zahradě.¹⁹ Vznikl zřejmě v první polovině 18. století a tvořil část zahradních staveb,

obestupujících severozápadní obvod barokní „formální“ fáze Podzámecké zahrady. Obdélný půdorys domu zaznamenává plán zámku a Podzámecké zahrady z doby kolem roku 1775.²⁰ Zřejmě nedlouho po výstavbě byl k domu přiložen dlouhý skleník, lemující boční frontu centrální části barokní zahrady.

V posledním desetiletí 18. století, za arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1777–1811), docházelo k významným změnám Podzámecké zahrady i jednotlivých zahradních objektů. Proměnu zahradníkovu domu v této době přibližuje plánová dokumentace.²¹ Východní, zřejmě poškozená část domku včetně několika vnitřních zdí byla znovu postavena, několik místností v interiéru přízemí dostalo plackové a valené klenby (obr. 5). Komplikovanou obytnou dispozici přízemí doplnila černá kuchyně, situovaná ve středu půdorysu. Protože byl domek zvýšen do patrové podoby, muselo v interiéru vzniknout dvouramenné schodiště. Plochostropé první patro ve východní části domu obsahovalo dvojici obytných místností vytápěných z vnitřní chodby, dělící západní část půdorysu domu. V posledním desetiletí 18. století dům dostal vysokou mansardovou střechu se čtveřicí vikýřů. Malebná mansardová střecha byla sice později odstraněna, díky dendrochronologickému průzkumu jednoho

z jejích vazných trámů však víme, že k jejímu vyzdvížení došlo nedlouho po roce 1791.²² Schody vedoucí z prvního patra domu na půdu byly vytesány z jedlového dřeva, smýceného v 70.–80. letech 18. století. Vnější fasády domu dostaly hladkou omítku s iluzivní malbou režného cihlového zdiva. Jeho ostře červený tón, dělený rastrem bílých spár, kontrastoval s plasticky vyvinutým členěním fasád – omít-

■ Poznámky

¹⁶ Tehdy se jednalo o jednu z předměstských ulic, nacházejících se mezi městským opevněním a tokem Moravy.

¹⁷ Křzaupal von Grüneberg (pozn. 11).

¹⁸ Štětina – Janiš 2010 (pozn. 2).

¹⁹ Jan Štětina, Stavební vývoj domu čp. 1477 v Podzámecké zahradě v Kroměříži, *Dějiny staveb* 2011, Plzeň 2012, s. 61–74.

²⁰ Křzaupal von Grüneberg (pozn. 11).

²¹ Anonym, Gartner Quartir, Plán na přestavbu zahradníkovu domu, patrně kolem 1790. Plán obsahuje pohled na boční průčelí, půdorys prvního patra a půdorys přízemí. Archiv NPÚ, ÚOP v Kroměříži.

²² Tomáš Kyncl, Výzkumná zpráva č. 137-10. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu zahradníka (čp. 1477) v parku zámku v Kroměříži (nepublikovaný strojepis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Brno 2010.

kovými šambránami kolem oken a horizontálními mezipatrové a korunní římsy. Upravený domek se stal součástí nově zřízené, intimní Holandské zahrady, ohradní zdi s pilířovými branami vydělené z prostoru Podzámecké zahrady (obr. 6/A).²³

Následovala přestavba provedená v souvislosti s další fází úprav Podzámecké zahrady, v polovině 30. let 19. století projektovanou arcibiskupskou stavební kancelář vedenou Antonem Archem. Členění fasád iluzivní malbou režného cihlového zdiva zůstalo zachováno, domek však dostal zcela jiné dimenze díky novému zastřešení (obr. 6/B). Ze siluety domu zmizely měkké, ještě pozdně barokní křivky střešní mansardy, již nahradily přísné obrysy nízké, pozdně klasicistní valby.²⁴ Dendrochronologie doložila smýcení dřeva, z nějž byly vytesány prvky krovu stávající valbové střechy, v letech 1833–1838.²⁵ V souvislosti s celkovou úpravou Podzámecké zahrady došlo také ke zboření ohradní zdi Holandské zahrady a začlenění dosud separovaného prostoru kolem zahradnickova domku do nového rozvrhu Podzámecké zahrady, která podle Archeho plánů dostávala dobově oblíbený přírodně krajinářský rozvrh.

Přibližně po dalším půl století, v 80.–90. letech 19. století, prošel exteriér domu další úpravou podle návrhu Antona Kybasta. Dotkla se pouze fasád – malbu iluzivního cihlového „zdiva“ na omítce domu překryla nová omítková vrstva, členěná horizontálními, barevně odlišenými pásy. Nejvýznamnějšími doplňky vnějšku se staly dřevěné pergoly a balkony, situované uprostřed každého z průčelí. Nové dřevěné doplňky překypovaly detaily převzatými z rejstříku orientální či „maurské“ architektury. Obdobné historizující či orientální detaily nacházíme i u některých dalších objektů Podzámecké zahrady (obr. 6/C).

Zhoršující se stav domku si v 60. letech 20. století vynutil celkovou rekonstrukci, doloženou plány z roku 1966. Přízemí domku zůstalo zachováno bez výraznějších zásahů, první patro však dostalo novou dispozici. Klasicistní dělicí zdi byly ve značném rozsahu vybourány a nahrazeny subtilnějšími příčkami. Beze změn přetrvávalo schodiště, zůstaly ponechány i fabionové stropy. Z jižní a severní fasády zmizely dřevěné pergoly a historizující členění fasád nahradila hladká omítka (obr. 6/D). Komplexní opravou, spojenou se statickým zabezpečením, prošel domek i v roce 1990.²⁶

4. Umělé ruiny²⁷

Umělá zřícenina byla zbudována na přelomu 18. a 19. století za arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1777–1811). Objekt

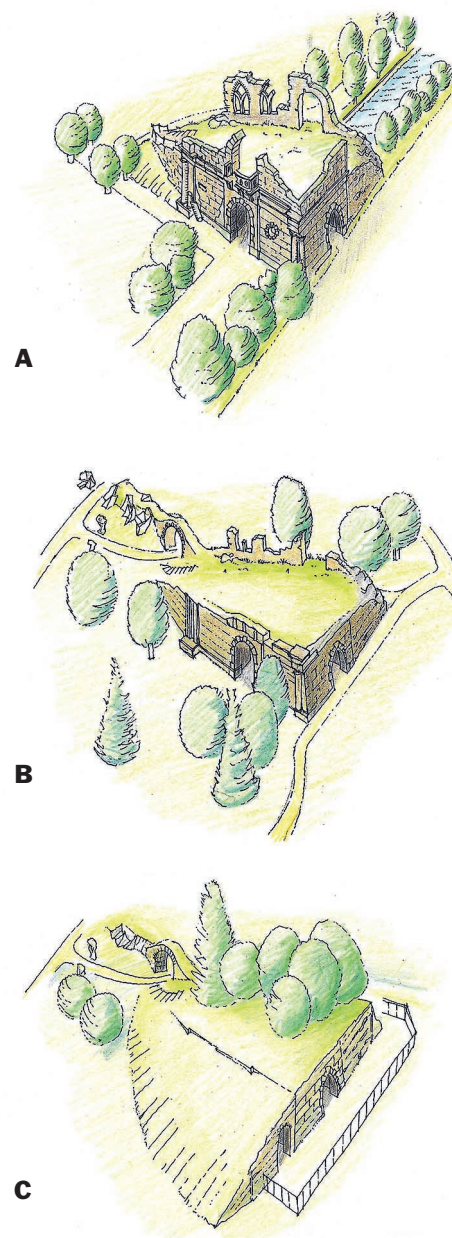
Obr. 7. Vývoj objektu umělých ruin ve třech hlavních fázích, pohled od jihu. A – okolo roku 1800; B – polovina 19. století; C – současný stav. Kresba: Radim Vrla, 2010.

na nevysokém, uměle nasypáném návrší vystupoval nad vodní kanál lemující boční obvod starší, formálně utvářené části Podzámecké zahrady. Ruiny byly postaveny na styku dvojice alejí – jedna provázela zmíněný vodní kanál, druhá od ruin směřovala severním směrem, kde na ni navazoval dnes již neexistující most přes mlýnský náhon.²⁸

Z nejstarší stavby se dochovala spodní část s řadou vzájemně propojených prostor, zaklenutých cihelnými klenbami. Temné interiéry dostaly jednotný výraz díky uplatnění obkladu z drobných, nelicovaných kamenů. Jihozápadní, k zámku orientované průčelí mělo podobu antické zříceniny, v přízemí opatřené sloupovou architekturou, vztyčenou po bocích půlkruhově sklenutého otvoru, jenž průčelím procházel v přízemí i v torzu patra. Tato „římská“ architektura ve formě kvádrů, pilastrů a patek, místy doplněných umělými prasklinami, byla provedena v pevné a precizně zpracované maltové vrstvě. Od zámku odvrácené severovýchodní průčelí bylo naopak utvářeno v gotickém duchu – s dvojicí lomených, kružbami opatřených oken v pobožené zdi, vyrůstající z umělé skály a otevírající se v přízemí průchodem (obr. 7). Zádumčivou atmosféru pozoruhodné stavby dotvářel vodopád, prýstící z úrovně patra do přilehlého vodního kanálu. V této podobě objekt zaznamenala vyobrazení v albu Josefa Fischera z roku 1802 i plány z první třetiny 19. století.²⁹

Před polovinou 19. století ruiny prošly úpravou, kterou můžeme autorsky spojit s Antonem Archem. V okolí objektu byl při zahradních úpravách zrušen vodní kanál a most přes mlýnský náhon. Ať již samovolně, nebo cíleně zanikly horní části zdí s otvory. Naopak nově zbudován byl oblouk brány, připojený k severnímu nároží stavby a klenoucí se nad blízkou cestou. Brána zabíhala do nově navršeného hřebínku, protkaného velkými kameny. V okolí brány byly roztroušeny fragmenty soch a architektonických prvků získaných při úpravách Podzámecké zahrady.

Projekt z roku 1902 přibližuje úpravu ruin na bažantnici. Boční průčelí rozšířila přístavba s další kobkou, pozůstatky „antické“ fasády však skryl masivní násep. Před průčelí byly osazeny voliéry z ocelových profilů a drátěného pletiva. V této podobě zůstala mimořádně zajímavá stavba kroměřížských ruin uchována až do současnosti.³⁰

■ Poznámky

23 Jan Štětina, *Pozůstatek fasády ze závěru 18. století na domě zahradníka v kroměřížské Podzámecké zahradě. Nálezová zpráva* (nepublikovaný strojopis, uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži, inv. č. OPD 1221), Kroměříž 2011.

24 Pavel Zatloukal, *Zahradníkův dům*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 195–196.

25 Kyncl (pozn. 15).

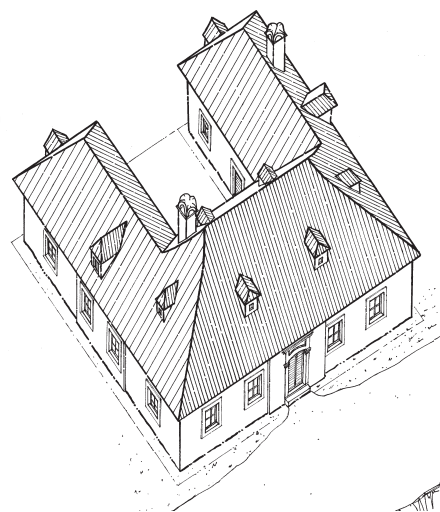
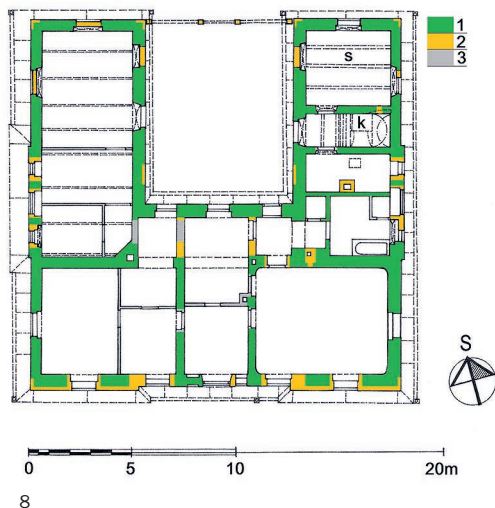
26 Štětina (pozn. 18).

27 Vrla (pozn. 2).

28 Radim Vrla, *Ruiny v kroměřížské Podzámecké zahradě, Ingredere hospes IV. Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži 2011*, Kroměříž 2011, s. 106–112.

29 Pavel Zatloukal, *Umělé ruiny*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 58, s. 200–201.

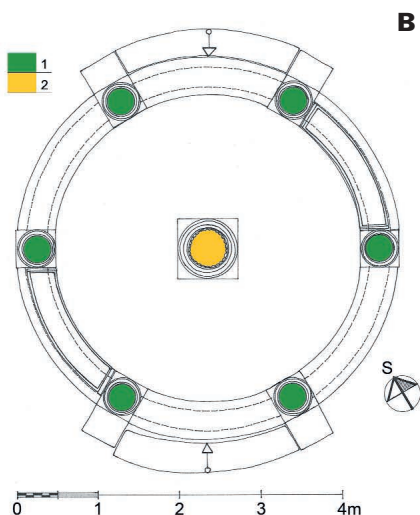
30 Vrla (pozn. 28).

9

10

5. Paví dvůr³¹

Areál Pavího dvora se nachází na břehu mlýnského náhonu, poblíž Rybářského pavilónu, s nímž sdílí základní charakteristiky stavebního vývoje. V místě budov Pavího dvora již v roce 1790 stála dřevěná hospodářská stavba. Při úpravách zahrady za arcibiskupa Colloredo-Waldsee, v posledním desetiletí 18. století, na jeho místě vyrostl nevelký trojkřídlý a přízemní objekt, zastřešený tvarově výraznou valbovou střechou s několika vikýři. Fasádu členila obdélná okna s jednoduchými šambránami, vstupy měly segmentová nadpraží. Podobu tohoto objektu, určeného převážně k hospodářskému využití, uchovala vyobrazení v grafickém albu J. Fischera z roku 1802. Výstavbu objektu datují dendrodata – krov byl zbudován ze dřeva smýceného v sezoně 1797–1798.³² Jižní křídlo bylo obytné, s komunikační střední chodbou a dvojicí obytných interiérů po stranách. Při dvoru probíhala úzká chodba, zpřístupňující i topné komory u obytných místností. Dodnes se dochovaly i prosté

interiéry východního křídla, dosud vybavené klasicistním trámovým stropem a černou kuchyní s mohutným komínem.³³ Jižněji navazující interiér obsahoval dvouramenné schodiště na půdu, později odstraněné (obr. 8, 9).

Paví dvůr doznal úprav i v závěru 30. let 19. století, tedy v další významné fázi vývoje Podzámecké zahrady, spojené s prací architekta Antona Archeho. Dotkly se zejména exteriéru, kde starší vyšší střechu nahradila nižší střecha valbová, jejíž krov se budoval ze dřeva smýceného v sezoně 1838–1839.³⁴ Do let 1864–1865 se hlásí další zásadní změny budov Pavího dvora, realizované podle návrhů arcibiskupských architektů Antona Kybasta a Ernsta Králíčka. Interiéry objektu zůstaly bez výraznějších zásahů, o to pronikavější však byla proměna exteriéru. Krov byl ponechán, proběhla však změna tvaru střechy na sedlový, nově vznikl i střešní štít nad střední partií západního průčelí. Exteriér byl prostřednictvím dřevěných prvků imitujících hrázdené zdivo vizuálně proměněn ve švýcarském stylu, objevily

Obr. 8. Půdorys přízemí Pavího dvora se stavebněhistorickou analýzou: 1 – klasicistní zdivo z konce 18. století, 2 – úpravy z doby kolem roku 1865, 3 – novodobá zdiva; s – strop dendrodatovaný do doby krátce po roce 1794, k – komín černé kuchyně. Kresba: Jan Štětina, 2018.

Obr. 9. Rekonstrukce Pavího dvora ve stavu kolem roku 1800, pohled od jihozápadu. Kresba: Jan Štětina, 2018.

Obr. 10. Chrámek přátelství: A – současný stav; B – půdorys se stavebněhistorickou analýzou: 1 – klasicistní zdiva z konce 18. století; 2 – úpravy z doby kolem roku 1865. Foto a kresba: Jan Štětina, 2018.

se zde však i historizující a zejména orientální reminiscence. Ty jsou patrné především v ornamentu parapetních a nadokenních říms. Je však možné, že tyto dekorativní prvky souvisí až s adaptací objektu v 90. letech 19. století – z této doby totiž máme obdobné úpravy doložené také na sousedním zahradnickově domku.

6. Chrámek přátelství³⁵

Objekt, zvaný též Apollónův chrámek či Chrámek lásky, vznikl při osvětských úpravách Podzámecké zahrady někdy mezi lety 1790–1802 podle návrhu neznámého projektanta. Chrámek má kruhový půdorys, vymezený šesti kamennými sloupy s ionskými hlavicemi. Sloupy dosud kryje omítka s bohatým souvrstvím barevných nátěrů. Na hlavice nasadě nečleněné kladí a římsa nesoucí kupolovou střechu. Interiér objektu je zaklenut nepravou kupolovou klenbou s omítanou dřevěnou konstrukcí (obr. 10). Vyobrazení v albu J. Fischera dokládá, že odstupňovaná střecha měla poněkud odlišnou podobu, a zaznamenává i vlys s festony v interiéru. Chrámek, dnes osazený v klidném zákoutí Podzámecké zahrady, se původně nacházel na skalnatém ostrůvku, vystupujícím z vodního kanálu obemýkajícího obvod starší, formální části zahrady. Pozadí chrámku dotvářela topolová stěna. Základní inspirací, jež ovlivnila i podobu a situování kroměřížské stavby, byl náhrobek Jeana-Jacquese Rousseaua v Ermenoville z roku 1780 a o dva roky starší Chrámek lásky v parku Marie Antoinetty v Malém Trianonu u Versailles. V českomoravském prostoru se obdobné stavby objevily např. v parku lichten-

■ Poznámky

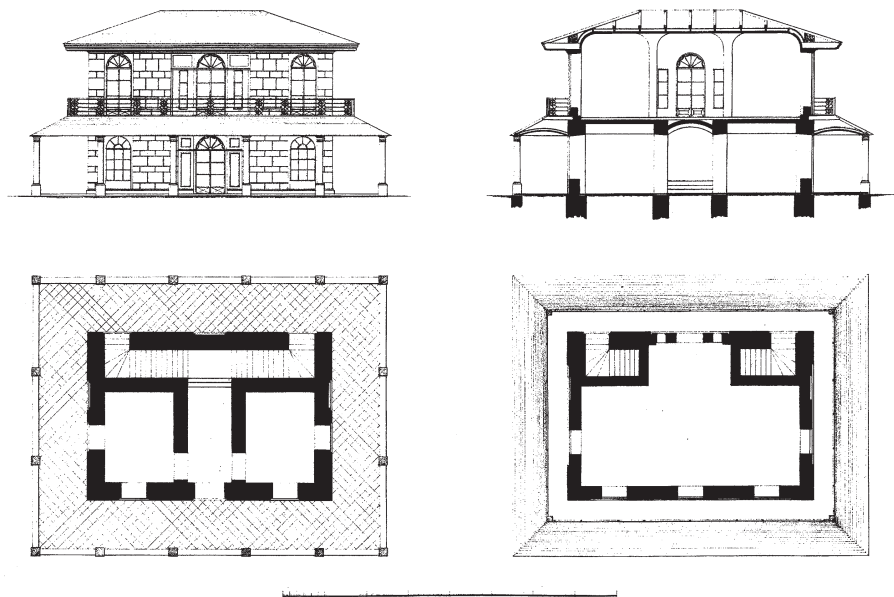
31 Janiš – Štětina 2018 (pozn. 2), s. 36–50.

32 Kyncl (pozn. 15). Trámy záklopového stropu nad koncovou prostorou východního křídla byly podle dendrochronologické analýzy vytesány z jedlí smýcených krátce po roce 1794.

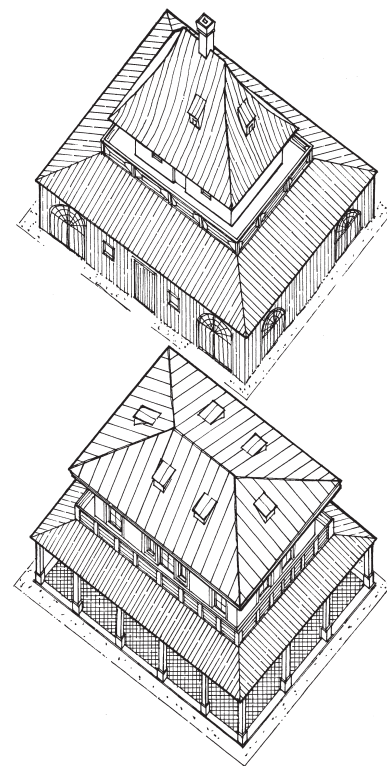
33 Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 79.

34 Kyncl (pozn. 15).

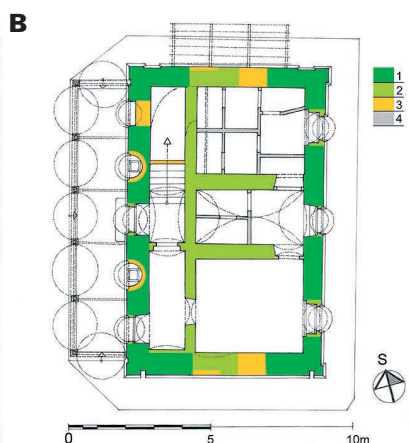
35 Janiš – Štětina 2018 (pozn. 2), s. 51–58.

11

13

12

Obr. 11. Klasicistní podoba Rybářského pavilonu, Anton Arche, 40. léta 19. století. Archiv NPÚ, ÚOP v Kroměříži.

Obr. 12. Rybářský pavilon: A – současná podoba, pohled od severu; B – půdorys přízemí se stavebněhistorickou analýzou: 1 – klasicistní zdívo z konce 18. století, 2 – úpravy přibližně z let 1839–1840; 3 – zdíva z přestavby kolem roku 1865; 4 – novodobá zdíva z průběhu 20. a začátku 21. století. Foto: Lenka Křesadlová, 2009. Kresba: Jan Štětina, 2018.

Obr. 13. Rybářský pavilon: pokus o rekonstrukci objektu kolem roku 1800 (nahoře) a stav objektu po klasicistní přestavbě kolem roku 1840.

štejnských Nových Zámků u Litovle nebo v Krásném Dvoře.³⁶

Mladší úpravy výrazně změnily nejen okolní kontext, ale i nejvyšší partii stavby samé. V letech 1834–1836, v době úprav zahrady za arcibiskupa Chotka, byl zasypán vodní kanál. V roce 1865 chrámek doplnila dvojice kamenných laviček a ve středu byl vztyčen pískovcový sloup

s kanelovaným dřívem. Vznikla též kupolová střecha, poněkud vyšší nežli starší zastřešení komplikovanějšího tvaru. Tyto úpravy, provedené podle projektu Ernsta Králíčka a Antona Kybasta, byly posledními zásahy do mimořádně pozoruhodné stavby, jež zůstává jedinečným svědkem osvícenské podoby Podzámecké zahrady z doby kolem roku 1800.

7. Rybářský pavilon³⁷

Již před rokem 1790 se v místě Rybářského pavilonu nacházela dvojice nevelkých dřevěných domků, jež souvisely s hospodářským využitím vodní plochy v místě dnešního Dlouhého rybníka.³⁸ Na konci 18. století, v době osvícenských úprav zahrady za arcibiskupa Colloredo-Waldsee, zde vyrostl nevelký pavilon, jehož podobu uchovalo vyobrazení v albu Josefa Fischera z roku 1802. Přízemí obklopoval dřevěný plný ochoz krytý pultovou střechou. Nad přízemní partií vystupovalo užší patro, po celém obvodu obklopené samostatným vyhlídkovým ochozem. Pavilon vrcholil valbovou střechou, překrývajícím i vyhlídkový ochoz v patře (obr. 12/B, 13).³⁹

Náročnější podobu pavilon získal v době arcibiskupa Maxmiliána Josefa Sommerau-Beckha. Klasicistní přestavbu navrhl v roce 1839 arcibiskupský architekt Anton Arche.⁴⁰ Půdorys ani jednopatrové řešení pavilonu se již neměnily, výrazných změn však doznala hmota objektu. Přízemí opět obklopoval ochoz, podepřený hranolovými pilířky a krytý pultovou střechou. Otevřený ochoz obíhal i kolem patra, plnění vyhlídkovou funkcí (obr. 11, 13). Přístup do patra vedl dvojicí symetricky situovaných interiérových schodišť vyústěných na horní ochoz, napojený na jednoprostorový interiérový v patře. Fasády dostaly typickou klasicistní podobu – omítkové kvádrování a půlkruhově zakončené

■ Poznámky

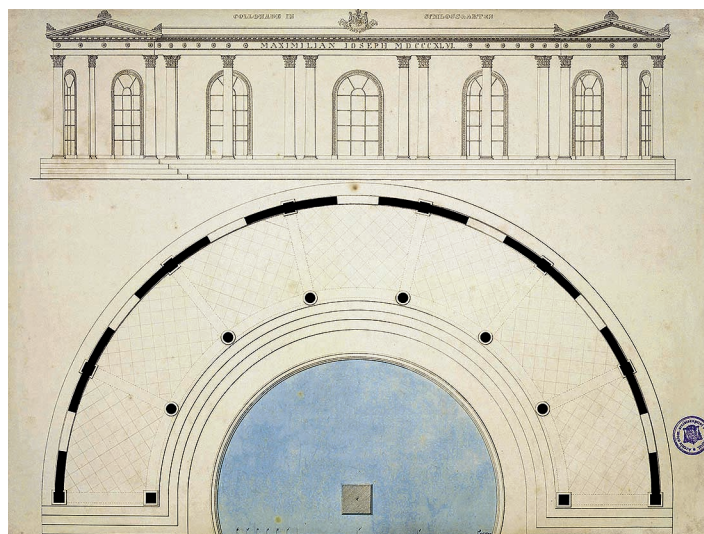
³⁶ Pavel Zatloukal, Chrámek Přátelství, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 73, s. 199.

³⁷ Janiš – Štětina 2018 (pozn. 2), s. 59–74.

³⁸ K vývoji Dlouhého rybníka i Rybářského pavilonu Lenka Křesadlová, Dlouhý rybník v Podzámecké zahradě v Kroměříži – Proměny, *Ingrederes hospes V., Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Kroměříži* 2012, Kroměříž 2012, s. 92–104.

³⁹ Pavel Zatloukal, Rybářský pavilon, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 202.

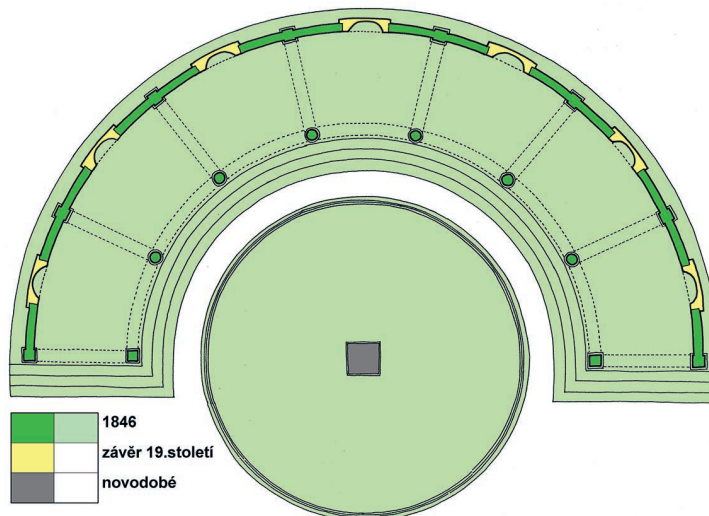
⁴⁰ Arche vypracoval zřejmě dvě varianty návrhu přestavby, jednu s pěticí oken v patře hlavní fasády a druhou se serlianou ve střední ose patra (ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 55 303).

14

Obr. 14. Maxmiliánova kolonáda, plán Antona Archeho z roku 1846. ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 55292, sign. Kž 298.

Obr. 15. Maxmiliánova kolonáda, půdorys s vyhodnocením stavebního vývoje: zeleně – konstrukce a plochy z doby výstavby objektu (1846); žlutě – konstrukce z druhé poloviny 19. století; šedě – konstrukce z druhé poloviny 20. století. Kresba: Radim Vrla, 2010.

15

otvory.⁴¹ Dominantní prvek fasády patra tvořilo palladiánské okno (tzv. serliana) – dvojice obdélných oken po bocích dveřního otvoru s půlkruhovým záklenkem. Hlavní fasáda se obracela k nově zřízenému Dlouhému rybníku.⁴²

Současnou podobu vtiskla pavilonu přestavba realizovaná v arkádovém stylu roku 1865 podle projektu Ernsta Králíčka. Základní hmota pavilonu zůstala, v patře byl u delších fasád zvýšen počet oken ze tří na pět. Průběžný ochoz pouze před vstupním průčelím nahradil pětiosý arkádový portikus, který v patře nese balkon se sloupkovým zábradlím, opatřeným drobným geometrickým ornamentem.⁴³ Pavilon dostal nízkou valbovou střechu s plechovou krytinou (obr. 12/A). Další změny, které se dotkly hlavně fasád, navrhl roku 1890 Anton Kybast. Fasády měl doplnit orientální dekor, který se ve stejné době uplatnil i u úprav dalších objektů v zahradě, např. blízkého zahradníkovy domu.⁴⁴

8. Maxmiliánova kolonáda⁴⁵

Kolonáda vznikla v letech 1845–1846 jako nová architektonická dominanta Maxmiliánova parku. Budova, zaujímající vyvýšené místo v centrální části parku, byla navržena v podobě jednoduché, vzdušné stavby s otevřenými, půlkruhově sklenutými otvory v zadní stěně. Prosklené výplně otvorů umožňovaly průhledy skr-

ze stavbu do vzdálenějších partií zahrady.⁴⁶

Součástí původní výzdoby jsou všechny fasádní zdobné prvky, kromě nik a jejich vnitřního orámování (obr. 14). Štíty portiků zdobila dnes již odstraněná akroteria a litinový znak arcibiskupa Sommerau-Beckha ve střední ose kolonády.⁴⁷ Součástí původního záměru je i kruhový bazén s kamennou obrubou, do jehož středu byla z Květné zahrady přenesena tzv. Lví fontána, dílo Michala Mandíka z druhé poloviny 17. století. Fasády kolonády byly pravděpodobně kompletně natřeny bílou barvou.⁴⁸

V roce 1867, tedy za arcibiskupa Bedřicha Fürstenberga, byly podle projektu Ernsta Králíčka provedeny stavební úpravy, jež poněkud zastřely prvotní koncept vzdušné sloupové architektury. Otvory v plášti objektu byly změněny v mělké interiérové niky (obr. 15). Došlo i k novému barevnému řešení fasád. Plochy fasád a nik dostaly nátěr světlezelenou barvou (možná se nejednalo o celoplošný nátěr, ale o tupování). Šambrány nik byly opatřeny světleokrovým nátěrem, stejně jako hlavice sloupů a pilastrů. Upravená kolonáda se stala kulisou pro umístění trojice římských bust z bílého mramoru, zhotovených ve 3. a 4. století po Kristu, které v roce 1870 zakoupil arcibiskup Fürstenberg u římského starožitníka Giovannioho Tavaziiho. Antické busty doplnily čtyři další busty ze stejného materiálu, které jsou však až dílem konce 18. století. V souvislosti s Fürstenbergovou úpravou se kolonáda začala nazývat Pompejanskou.

Kolonáda byla i v průběhu 20. století udržována v dobrém technickém stavu. Výše zmíněná barevnost zřejmě nebyla po delší dobu měněna, výjimkou snad může být zjištěný (dočasný?) nátěr hlavic barvou šedomodrého odstínu.⁴⁹

9. Most u Amerického domku⁵⁰

Nízký mostek je stavba ze smíšeného zdiva, tvořeného lomovým kamenem prokládaným vždy dvěma vrstvami cihel, zaklenutá jedním polem cihelné segmentové klenby. Mostní oblouk má rozpětí asi 280 cm a tělesem mostu prochází půdorysně výrazně šikmo. Na bocích mostu se při obou patách klenby otevírají dvě kruhové niky s cihlovým ostěním.

Archivní průzkum nepřinesl konkrétnější informace o výstavbě mostu. Prvním dokladem o jeho existenci je mapa z roku 1850. Je proto

■ Poznámky

⁴¹ Tatána Tzoumasová, *Arcibiskupský zámek a zahrady – oprava objektu Rybářského pavilonu v Podzámecké zahradě. Podpovrchové nálezy – fotodokumentace, Olomouc 2002* (nepublikovaný strojopis uložený ve spisovém archivu NPÚ, ÚOP v Kroměříži).

⁴² Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 102, s. 103.

⁴³ Litinový balkon zřejmě dodaly arcibiskupské železárně z Frýdlantu nad Ostravicí. Pozůstalost Dr. Aloise Richtera (1924–1947), ZA Opava, pobočka Olomouc, OI – C 26. Podzámecká zahrada, dodatky.

⁴⁴ Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 119.

⁴⁵ Janiš – Vrla, *Stavebněhistorický průzkum Maxmiliánovy kolonády...* (pozn. 2).

⁴⁶ Pavel Zatloukal, *Pompejská kolonáda*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 107, s. 211–212.

⁴⁷ Plán Maxmiliánovy kolonády od Antona Archeho z roku 1846. Uloženo v ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků, inv. č. 55292, sign. Kž 298.

⁴⁸ Zuzana Huzyčová – Dagmar Michoninová, *Zámek Kroměříž, stratigrafie povrchových úprav, Podklad pro SHP, protokol* (nepublikovaný strojopis uložený ve spisovně NPÚ, ÚOP v Kroměříži), Praha 2010.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Janiš – Vrla, *Stavebněhistorický průzkum Mostu u Amerického domku...* (pozn. 2).

pravděpodobné, že most je součástí díla architekta Antona Archeho, autora krajinářské úpravy Podzámecké zahrady. Zajímavý je téměř nepoužívaný název „Červený most“, který může evokovat vzpomínku na barevné řešení objektu (pravděpodobně nátěr exteriéru nebo jeho částí, je možné, že se zde uplatňovaly partie režného cihlového zdiva).

Most plnil nejen komunikační roli, ale uplatňoval se i v promyšlené kompozici této části Podzámecké zahrady. Tvořil dominantu při pohledu z nedaleko stojícího, dnes zaniklého Fantazijního pavilonu a pohledová část mostu se odrážela v nevelkém, tzv. Leknínovém jezírku. Z mostu se otevíral půvabný výhled jak na zmíněné jezírko a pavilon, tak na blízký nevelký vodopád – uměle navršenou skupinu mohutných kamenů, které výrazně čeřily tok vodního přiváděče.

V průběhu druhé poloviny 20. století most dospěl do havarijního stavu. V letech 2013–2014 byla provedena jeho oprava a související obnova koryta vodoteče procházející pod mostem (obr. 16). Bylo zjištěno, že původní úpravu břehů potůčku tvořily hrubě tesané dřevěné fošny.⁵¹ Svažité břehy zpevňovaly nasucho kladené lomové kameny, osazené za rubovou stranou fošen.

10. Čínský pavilon⁵²

V době arcibiskupa Colloredo-Waldsee byla formálně řešená barokní zahrada při vnějším obvodu rozšířena o řadu individuálně řešených menších zahrad v rozličných stylech, odpovídajících slohu jednotlivých zahradních staveb. V 90. letech 18. století na severozápadním obvodu nově rozšířené zahrady vznikla nová část s vyhlídkovým pavilonem, vybudovaným v čínském stylu. Pavilon vystupoval z uměle naspaného pahorku a měl podobu dvoupodlažní stavby osmibokého půdorysu, na jejíž spodní, mohutnější partii završenou vyhlídkovým ochozem nasedalo ustoupené patro, zastřešené vysokou jehlcovou střechou s plechovým drakem. Podobu pavilonu z přelomu 18. a 19. století, opatřeného typickým červenobílým řešením, známe díky vyobrazením v albu Josefa Fischera z roku 1802.

Další pavilon v čínském slohu, tzv. „Mandarinův dům“, se stal i součástí tzv. Maximiliánova parku z doby po roce 1836. Stával nad vodním kanálem při jihovýchodním obvodu Divokého rybníku a existoval již roku 1849, zanikl zřejmě kolem roku 1880.

Třetí, jediný dodnes dochovaný čínský pavilon vyrostl mezi lety 1883–1890 na nově vytvořeném ostrůvku při východním obvodu Divokého rybníku.⁵³ Návrh na výstavbu pavilonu, opět lehčí dřevěné konstrukce, s odstupňovanou střechou podepíranou při nárožích trojnásobně sdruženými sloupy, rovněž vypracovala

Obr. 16. Most u Amerického domku, stav po obnově v roce 2014. Foto: Jan Štětina, 2014.

Obr. 17. Náčrty průčelí čínského pavilonu. Kresba: Jan Štětina, 2011.

tehdejší arcibiskupská stavební kancelář (obr. 17). Exteriér pavilonu byl nejprve řešen patrně v kontrastu světle natíraných nosných prvků a červeně (?) natíraného zastřešení. Kolem roku 1910 došlo k úpravě exteriéru, sloupy i podhledy zastřešení doplnily pestré barevné kombinace.

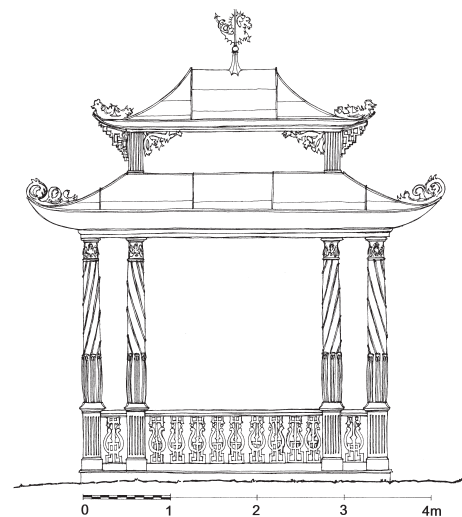
Všechny tři objekty, vybudované v čínském stylu v různých obdobích a na odlišných místech kroměřížské Podzámecké zahrady, velmi dobře ilustrují všeobecnou oblibu čínských motivů, související s dobovou fascinací Orientem, prostupující pokročilým 18. a 19. stoletím.

Závěr

Poznání stavebního fondu kroměřížské Podzámecké zahrady sice ještě není úplné, ale již nyní lze formulovat některé obecnější závěry. Z první fáze vývoje zahrady, spadající do období episkopátu biskupa Karla z Lichtensteinu-Castelcora, se nedochovaly žádné objekty. Výjimku tvoří dům prvního zahradnického pomocníka, který však tehdy ještě nepatřil do zahrady, byť stál v jejím sousedství. Počátkem 18. století se budovaly ohradní zdi, jež na bezmála další století vymezily plošný rozsah Podzámecké zahrady. Později již v rámci zahrady vznikaly první objekty, např. dům zahradníka, související s provozem oranžerie a zaujímající okrajovou polohu v zahradě. Zlom v koncepci zahrady nastal v samém závěru 18. století, kdy barokní, formálně řešená zahrada dostala novou podobu s řadou menších oddělení, soustředěných po obvodu starší zahrady a akcentovaných nově budovanými zahradními stavbami. Zatímco tuto osvícenskou fázi Podzámecké zahrady setřely mladší úpravy, při nichž byla před polovinou 19. století zahrada mnohonásobně zvětšena a proměněna v přírodně-krajinářský park, objekty zůstaly většinou zachovány, byť v přestavě podobě. Ve druhé polovině 40. let 19. století totiž probíhaly přestavby všech významnějších staveb zahrady, jež podle projektů Antona Archeho dostávaly střízlivou klasicistní podobu. Nedlouho nato, okolo roku 1865, máme doloženo další, výtvarně jednotnou vrstvu přestaveb zahradních staveb, projektovaných Ernstem Králíčkem a Antonem Kybastem. Úpravy se soustředily převážně na transformaci exteriérů, jejichž klasicistní podobu převrstvily historizující fasády, místy opatřené i orientálními či maurskými detaily. Tímto tvaroslovným aparátem disponují i nečetné novostavby, jež zahradu doplnily v pozdním 19. století. Překvapivě složitý vývoj, kterým některé stavby kroměřížské Podzámecké zahrady

16

17

prošly v průběhu časového úseku lehce přesahujícího dvě století, pak dokládá pozornost, již olomoučtí (arci)biskupové věnovali podobě a architektonické výbavě zahrady, která tvořila nezbytnou součást jejich kroměřížské rezidence. Současná dokumentace stavebních proměn jednotlivých objektů pak jde ruku v ruce s hlubším poznáváním vývoje zámku a zahrad v Kroměříži, ale pozoruhodným způsobem dotváří i představu o architektonickém vývoji města Kroměříže, jehož je rezidenční komplex olomouckých biskupů a arcibiskupů nedílnou součástí.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Výzkum nemovitých památek v ČR. Aplikace nových metodik průzkumu a dokumentace – ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury dlouhodobého rozvoje výzkumné organizace NPÚ (DKRVO).

■ Poznámky

51 V roce 2014 byl proveden i neúspěšný pokus o dendrochronologickou analýzu výřevy koryta.

52 Štětina – Janiš, *Stavebně-historický průzkum čínského pavilonu...* (pozn. 2).

53 Pavel Zatloukal, *Čínský pavilon*, in: Zatloukal – Kindl – Zatloukal (pozn. 1), s. 213.